

OTMLARDA KONTRAKT TUSHUMLARI HISOBINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Xoshimov Kamoliddin Azizbek o‘g‘li

Andijon davlat texnika instituti

“Iqtisodiyot va boshqaruv” fakulteti K-53-22 guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta’lim muassasalarida kontrakt tushumlari hisobining o‘ziga xos jihatlari, ularni buxgalteriya hisobida aks ettirish tartibi hamda moliyaviy tahlil qilish masalalari yoritilgan. Shuningdek, kontrakt mablag‘larini shakllantirish manbalari, ulardan samarali foydalanish va nazorat qilish mexanizmlari tahlil qilingan. OTMLarda budjetdan tashqari mablag‘larni boshqarishning zamonaviy usullari ham ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: oliy ta’lim muassasasi, kontrakt tushumlari, budjetdan tashqari mablag‘lar, buxgalteriya hisobi, moliyaviy tahlil, daromadlar hisobi.

Kirish. Bugungi kunda oliy ta’lim muassasalarining moliyaviy barqarorligini ta’minlashda budjetdan tashqari mablag‘lar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, kontrakt asosida ta’lim olayotgan talabalar tomonidan amalga oshiriladigan to‘lovlar oliy ta’lim muassasalarining asosiy moliyaviy manbalaridan biri hisoblanadi. Ta’lim xizmatlariga bo‘lgan talabning oshib borishi kontrakt tushumlari hajmining ham ortishiga olib kelmoqda. Shu sababli kontrakt mablag‘larini to‘g‘ri hisobga olish, ularni samarali boshqarish va iqtisodiy tahlil qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Kontrakt tushumlari talabalar tomonidan belgilangan to‘lov-kontrakt summalarining oliy ta’lim muassasasi hisob raqamiga kelib tushadigan

mablag'laridir. Ushbu mablag'lar budjetdan tashqari mablag'lar tarkibiga kiradi va oliy ta'lim muassasasining mustaqil moliyaviy resursi sifatida namoyon bo'ladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat budjeti bilan bir qatorda kontrakt mablag'lari ham oliy ta'lim tizimini moliyalashtirishda muhim o'rin tutadi. Mazkur mablag'lar yordamida ta'lim muassasalari o'z moddiy-texnik bazasini rivojlantiradi, professor-o'qituvchilar faoliyatini rag'batlantiradi hamda ta'lim sifatini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Oliy ta'lim muassasalarida kontrakt tushumlari hisobi amaldagi buxgalteriya hisobi me'yorlari asosida tashkil etiladi. Hisob jarayonida talabalar bilan tuzilgan shartnomalar asosiy hujjat hisoblanadi. Ushbu shartnomalarda to'lov miqdori, muddati va tomonlarning moliyaviy majburiyatlari ko'rsatib o'tiladi. Talabalar tomonidan amalga oshirilgan to'lovlar bank muassasalari orqali qabul qilinadi va maxsus hisobvaraqlarda aks ettiriladi. Buxgalteriya hisobida kontrakt tushumlari daromad sifatida qayd etilib, tegishli moliyaviy hisobotlarda o'z ifodasini topadi.

Hozirgi kunda ko'plab oliy ta'lim muassasalarida kontrakt tushumlari hisobi raqamli texnologiyalar asosida yuritilmoqda. Elektron to'lov tizimlarining joriy etilishi hisob-kitob ishlarini avtomatlashtirish, to'lovlar monitoringini olib borish va shaffoflikni ta'minlash imkonini bermoqda. Bu esa inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirib, mablag'lar harakatini tezkor nazorat qilishga yordam beradi.

Kontrakt tushumlari hisobini yuritishda talabalar qarzdorligini nazorat qilish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ayrim hollarda talabalar tomonidan to'lovlarning o'z vaqtida amalga oshirilmasl原因i natijasida debitor qarzdorlik yuzaga keladi. Shu sababli oliy ta'lim muassasalari tomonidan to'lov muddatlarini muntazam monitoring qilish, eslatmalar yuborish va qarzdorlikni kamaytirish bo'yicha tegishli choralar ko'riladi. Bundan tashqari, imtiyoz va chegirmalarning to'g'ri hisobga olinishi ham buxgalteriya hisobining muhim jihatlaridan biri hisoblanadi.

Kontrakt mablag‘lari oliy ta‘lim muassasalarining turli ehtiyojlari uchun sarflanadi. Jumladan, professor-o‘qituvchilar va xodimlar ish haqlarini moliyalashtirish, o‘quv binolarini ta‘mirlash, laboratoriyalarni zamonaviy jihozlash, axborot texnologiyalarini rivojlantirish hamda kutubxona fondini boyitishda ushbu mablag‘lar muhim moliyaviy manba bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, kontrakt mablag‘lari ilmiy tadqiqot ishlarini qo‘llab-quvvatlash va xalqaro hamkorlik dasturlarini rivojlantirish uchun ham yo‘naltiriladi.

Kontrakt tushumlarini iqtisodiy tahlil qilish oliy ta‘lim muassasasi faoliyatining samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega. Tahlil jarayonida kontrakt tushumlarining hajmi, o‘shish sur‘ati, talabalar to‘lov intizomi va mablag‘lardan foydalanish samaradorligi o‘rganiladi. Moliyaviy tahlil natijalari asosida rahbariyat tomonidan xarajatlarni optimallashtirish, qo‘shimcha moliyalashtirish manbalarini jalb qilish hamda moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish bo‘yicha qarorlar qabul qilinadi.

Amaliyotda kontrakt tushumlari hisobini yuritishda ayrim muammolar ham uchrab turadi. Jumladan, talabalar tomonidan to‘lovlarning kechiktirilishi, hujjatlar bilan ishlashdagi kamchiliklar va ayrim texnik muammolar hisob jarayoniga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ayrim hollarda mablag‘lardan foydalanishda yetarli darajada shaffoflik ta‘minlanmasligi ham kuzatiladi. Shu sababli ichki audit tizimini rivojlantirish, moliyaviy nazoratni kuchaytirish hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Oliy ta‘lim muassasalarida kontrakt tushumlari hisobini samarali tashkil etish ta‘lim sifatini oshirish va moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishda muhim ahamiyatga ega. So‘nggi yillarda mamlakatimizda oliy ta‘lim tizimini isloh qilish jarayonida OTMLarning moliyaviy mustaqilligini oshirishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Bu esa budjetdan tashqari mablag‘lar, xususan kontrakt tushumlari hajmining ortishiga olib kelmoqda. Natijada kontrakt mablag‘larini boshqarish va ularning hisobini yuritish masalalari yanada dolzarb bo‘lib bormoqda.

Kontrakt tushumlari oliy ta'lim muassasalarining strategik rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Chunki ushbu mablag'lar orqali yangi o'quv binolari qurish, zamonaviy laboratoriyalar tashkil etish, innovatsion texnologiyalarni joriy qilish va xalqaro standartlarga mos ta'lim muhitini yaratish imkoniyati paydo bo'ladi. Shu sababli kontrakt mablag'laridan foydalanish samaradorligi OTMning umumiy rivojlanish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda ko'plab oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy boshqaruv tizimlari avtomatlashtirilgan. Elektron buxgalteriya dasturlari orqali kontrakt to'lovlarini real vaqt rejimida nazorat qilish imkoniyati yaratilgan. Talabalar kontrakt summalarini bank mobil ilovalari, elektron to'lov tizimlari va onlayn platformalar orqali amalga oshirmoqda. Bu esa hisob-kitoblarning aniqligi va tezkorligini ta'minlab, qog'oz hujjatlar hajmini kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, kontrakt tushumlari hisobida ichki nazorat tizimi muhim o'rin egallaydi. Ichki audit xizmatlari mablag'larning maqsadli sarflanishini tekshiradi, moliyaviy intizomga rioya qilinishini nazorat qiladi hamda kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar beradi. Ichki nazorat tizimining samarali tashkil etilishi korrupsion holatlarning oldini olish va moliyaviy shaffoflikni ta'minlashga yordam beradi.

Kontrakt tushumlarini rejalashtirish ham moliyaviy boshqaruvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Har bir o'quv yili boshida oliy ta'lim muassasalari kontrakt asosida o'qishga qabul qilinadigan talabalar soni va tushadigan mablag'lar hajmini prognoz qiladi. Ushbu prognozlar asosida daromad va xarajatlar smetasi shakllantiriladi. Mablag'larni to'g'ri rejalashtirish moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va ortiqcha xarajatlarning oldini olish imkonini beradi.

Kontrakt tushumlari hisobining yana bir muhim jihati talabalar bilan hisob-kitoblarni aniq yuritishdan iboratdir. Talabaning to'lov holati, qarzdorligi yoki ortiqcha to'lovlari buxgalteriya tizimida muntazam aks ettirib boriladi. Bu esa

talabalar va ta'lim muassasasi o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarda aniqlik va ishonchlilikni ta'minlaydi.

Xalqaro tajribaga e'tibor qaratadigan bo'lsak, rivojlangan davlatlarda oliy ta'lim muassasalari moliyalashtirishning turli manbalaridan foydalanadi. Jumladan, grantlar, ilmiy loyihalar, homiylik mablag'lari va pullik xizmatlar bilan bir qatorda kontrakt tushumlari ham asosiy moliyaviy manba hisoblanadi. Ko'pgina xorijiy universitetlarda moliyaviy boshqaruvning raqamlashtirilgan tizimi yo'lga qo'yilgan bo'lib, bu mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

O'zbekistonda ham oliy ta'lim tizimida xalqaro tajribalarni joriy qilish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, moliyaviy mustaqillik berilgan ayrim universitetlarda kontrakt mablag'larini mustaqil boshqarish tizimi yo'lga qo'yilgan. Bu esa OTMlarning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirib, ta'lim xizmatlari sifatini oshirishga yordam bermoqda.

Kelgusida oliy ta'lim muassasalarida kontrakt tushumlari hisobini yanada takomillashtirish uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish, moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarga mosligini ta'minlash hamda buxgalteriya xodimlarining malakasini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, mablag'lardan foydalanish ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish va moliyaviy ochiqlikni ta'minlash orqali ta'lim tizimining samaradorligini oshirish mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, kontrakt tushumlari oliy ta'lim muassasalarining asosiy moliyaviy resurslaridan biri hisoblanadi. Ushbu mablag'larni to'g'ri hisobga olish va samarali boshqarish oliy ta'lim muassasasining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Kontrakt tushumlari hisobi zamonaviy talablar asosida tashkil etilishi, mablag'lardan foydalanish ustidan samarali nazorat o'rnatilishi va moliyaviy tahlil muntazam olib borilishi ta'lim tizimi rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
2. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
3. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
4. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining oliy ta’lim muassasalarida to‘lov-kontrakt asosida o‘qitishni tashkil etish bo‘yicha me‘yoriy hujjatlari.
5. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotni yuritish bo‘yicha yo‘riqnomalari.
6. Karimov A.A. Buxgalteriya hisobi asoslari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.